

МОГУЋНОСТ ДЕОБЕ НАШЕГ ПРАВА НА ЈАВНО И ПРИВАТНО ПРАВО

1. Уставне промене које су се у нашој земљи догодиле 1974. и, потом, доношење Закона о удруженом раду 1976., као и законодавна пракса која је после тога уследила, покренули су поново питање деобе нашег права на гране и области права, па и питање поделе на јавно и приватно право.¹⁾ Трећи конгрес правника Југославије, одржан у Скопљу 1977.,²⁾ Саветовање у Институту за упоредно право у Београду, одржано 1978.³⁾ и, најзад, научни скуп одржан у Новом Саду 1979. поводом двадесетогодишњице постојања Правног факултета у Новом Саду⁴⁾, посветили су, скоро искључиво, пажњу систематици нашег права на гране и области права. Поред наведених скупова, о нашем правном систему и његовој деоби на гране и области

¹⁾ О овом питању се темељно расправљало 1950. године на Трећој интерфакултетској конференцији правних факултета у Београду; радови и дискусија објављени су у Архиву за правне и друштвене науке, бр. 1 од 1950. године, стр. 7 — 64.

²⁾ Реферати, одржани на том Конгресу, и други материјали о раду Конгреса објављени су у Архиву за правне и друштвене науке, бр. 2 — 4, Београд, 1977.

³⁾ Материјал са Саветовања објављен је у публикацији Института за упоредно право у Београду под називом „О систему права СФРЈ”, Реферати и дискусија у оквиру интердисциплинарног пројекта „Држава и право у самоуправном социјалистичком друштву” — децембар 1978, Са времена администрација, Београд, 1979.

⁴⁾ Материјали са одржаног научног скупа објављени су у публикацији Правног факултета у Новом Саду под називом „Зборник радова посвећен југословенском правном систему и правној науци”, Нови Сад, 1980.

права било је речи и у другим приликама.⁵⁾ Најзад, наш правни систем је такође предмет пажње и појединаца, који своја размишљања и закључке саопштавају у појединим публикацијама.⁶⁾

Интересовање павника за деобу нашег права на гране и области у периоду од 1974. до данас и, разуме се, данас, је оправдано. Јер, у нашем друштву су се у протеклом раздобљу заиста десиле велике промене у свим областима живота, па и у области права. Децентрализација у области државне организације и у вези с тим децентрализација у свим другим областима живота довела је, у поређењу с претходним периодом, и до друкчије прерасподеле нормативне надлежности између Федерације, с једне стране, и република и покрајина, с друге стране. Многе области живота прешле су потпуно или знатним делом у нормативну надлежност република и покрајина, на пример, област регулисања породичних односа (брака, односа између родитеља и деце, старатељства), област наслеђивања, област образовања, област радних односа, област одговорности за кривична дела и др., тако да данас имамо осам или девет правних режима за поједине области живота. С друге стране, извесне области живота су и даље остале у искључивој или претежној нормативној надлежности Федерације, на пример, област интелектуалног стваралаштва у науци, књижевности, уметности и техници, област ознака производа и услуга у промету, област облигационих односа, област борбе против нелојалне утакмице и монополистичких споразума, и друге. Делегатски систем извршио је преврат у извору и начину вршења власти у поређењу с претходном праксом. У оваквим друштвеним и правним оквирима, самоуправљање је добило нов замах а с њим и самоуправно право, тако да је то дало ново обележје читавом друштву.

2. С обзиром на то да о појму права и појму правног система постоји више схватања, то је потребно, пре него што се пређе на излагање о подели права на јавно и приватно, одредити шта треба подразумевати под правом и правним системом, како би се знало шта је предмет деобе на јавно и приватно право. То је такође потребно урадити и због тога што у нашем друштву постоје право и правни систем Федерације, затим

⁵⁾ На пример, на интерфакултетској конференцији правних факултета у Херцег Новом 1975. године, на интерфакултетском састанку у Осјеку 1979. године (в. др Бранислав Ивановић, Зборник радова посвећен југословенском правном систему и правној науци, Нови Сад, 1980, стр. 246 — 247).

⁶⁾ В. др Борислав Т. Благојевић и др Будимир Кошутин, Стварање социјалистичког система права у Југославији, Анали Правног факултета у Београду, бр. 5, 1977, стр. 617 — 628.

република и покрајина и, најзад, самоуправно аутономно право и правни систем; ако појам права и правног система не би био одређен имајући у виду и ову чињеницу, не би се тачно знало о чему је реч кад се расправља о деоби права и правног система на јавно и приватно право или о ма којој другој класификацији.

Под правом и правним системом треба подразумевати опште правне норме које постоје у Југославији као позитивно право, без обзира на то, који је субјект те норме створио. Дакле, и право које је створила Федерација, и оно које су створиле републике и покрајине, и оно које су створили субјекти као самоуправно аутономно право, треба сматрати правом и правним системом. Овако схваћено, право и правни систем су синоними; под њима се подразумева правна стварност која у Југославији данас постоји, и то стварност каквом су је креирали сви творци права и на основу које се углавном одвија живот у нас. Тиме се не негира постојање права и правног система Федерације, затим република и покрајина и, најзад, самоуправног права и правног система, али сви ти системи, релативно посебни и самостални, могу се и морају посматрати као јединствено право и правни систем кад се расправља о ситематизацији нашег права уопште, па и о његовој деоби на јавно и приватно право, јер произилазе из исте друштвене основе и на њој почивају, и прожети су истим основним принципима. Тиме се такође не негира ни то да овако схваћено право и правни систем чине норме изражене на папиру, а да су право и правни систем сложенији појмови који се у свему не поклапају са правом и правним системом како их је законодавац објавио или, боље речено, који мање или више одступају од права и правног система како их је прокламовао законодавац. Тиме се, најзад, не негира ни чињеница да формулисани појам права и правног система занемарује извесне друге елементе права, на пример, појединачне правне норме, правне субјекте, правне односе и др. Али, и поред свега тога, под појмом права и правног система, кад се ради о њиховој класификацији, треба подразумевати прокламовано право, јер оно представља оно што је јасно видљиво и што може бити предмет класификације. Одступања, која у пракси од њега постоје, не негирају његове основне карактеристике. Наиме, претежан део правне праксе се одвија у складу са прокламованим правом. Ако то не би био случај, онда се правни поредак који је прокламован не би могао одржати. Уосталом, кад се врши класификација прокламованог права и правног система, треба имати у виду и правну праксу, дакле, стварно правно стање у друштву, тако да извршена класификација одговара не само декларисаном праву, него и реалном правном животу.

Полазећи од изложеног схватања права уопште и права у нас или, друкчије речено, правног система, биће речи о деоби нашег права на јавно и приватно право.

3. У дискусији која се последњих неколико година водила у нас о систематизацији нашег права, главна расправа није била посвећена његовој подели на јавно и приватно право, него подели на гране права и подели на државно и самоуправно право, али се говорило и о деоби на јавно и приватно право. Притом су се испољила два опречна става.

По једном од њих, наш правни систем (наше право) не може се делити на јавно и приватно право.

Др Јован Ђорђевић⁷⁾, као један од заступника овог схватања, каже:

„У југословенском праву, од самог почетка, у привреди није ништа било „приватноправно“ него је све „јавноправно“, односно руковођено и контролисано од стране народне власти у интересу друштва, односно огромне већине народа. Али из тога би било погрешно закључити да у нашем социјалистичком праву ни сада не постоје грађанскоправни односи, односи у којима се примењује принцип аутономије личности и да не владају, у измењеном и чак проширеном облику, диспозитивне норме и то не само у области имовинских односа међу грађанима, него у имовинским односима између правних лица социјалистичког привредног сектора. Осим тога, у социјалистичком праву постоји и све се више мора проширивати круг личних и неимовинских права грађана, све се више мора проширивати круг аутономије личности, и то не само у области ранијег „приватног права“, него и у првом реду у области „јавног“, тј. нарочито уставног права.

„Полазећи од овога, јасно је да у нашем правном систему нема ни норми које су карактеристичне као приватноправне у римском и буржоаском смислу, а још мање посебне правне групе приватног права у правном систему. Појам приватног права као противположеност јавном праву, као база за противстављање личности друштву нестао је у нашем правном систему, чији је један од основних принципа сједињавање личних и друштвених интереса ради активног учешћа свих радних људи у управљању друштвеном својином и целином друштва.

„Најзад, тврђење да у социјалистичком праву преовлађује јавно право (то је једно од схватања које се појавило у Со-

⁷⁾ В. његов рад „Прилог питању система и класификације правних наука у СФРЈ“, Зборник радова посвећен југословенском правном систему и правној науци, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 1980, стр. 9 — 27.

вјетском Савезу — Ж. Б.), представља беспредметну таутологију уколико се сматра да је свако право државно, и опасно је — уколико оно свесно или несвесно имплицира идеју непријатеља социјализма да социјалистичка држава гуши личност, слободу и иницијативу човека, да социјализам представља касарну у којој влада само државна команда, у којој је све постало „јавно“, подређено државним заповестима, контроли. Супротно томе, социјализам је настао и има своје историјско оправдање у ослобођењу човекове личности кроз ослобођење маса, у бризи о животу и раду, личности и слободи конкретнoг и стварног човека, а не апстрактне индивидуе буржоаског права.

„У ствари, најкрупнија научна слабост свих дводеоба правног система лежи у томе што се оне свode на раздвајање правних група међу собом, на установљење принципијалних разлика међу њима. Иза сваке деобе на јавно и приватно право крије се у основи њихово противстављање као правних области које се битно разликују по својој друштвено-политичкој садржини. Ову идеју је нарочито јасно развио Хегел, који истиче да се јавно (државно) право одликује јединством материје и воље, унутрашњом хармонијом и да представља највиши ступањ развитка општег и националног духа, док је карактеристика приватног права борба личних и групних момената, унутрашња противречност себичних воља.

„Право у СФРЈ није само јавно право, него у суштини самоуправно-социјалистичко право које, на бази искорењивања свих извора експлоатације и потчињавања, ослобођа човека. враћајући му све више аутономије, слободе, обезбеђујући му кроз изградњу социјалистичког друштва да постане све више и потпунији господар свих средстава за производњу, свих друштвених продуката и све више и саме природе: да, као што је говорио Енгелс, из царства варварства и нужности пређе у царство слободе и културе.

„Оригиналност структуре савременог југословенског права, које произилази из самоуправних односа и нормирања, јесте специфичан дуализам у форми: постојање државног права поред друштвеног и самоуправног права. Овај дуализам није статичан и формално логичан већ дијалектичан; он означава процес трансформације (и одумирања) права у функцији развитка самоуправног (деетатизованог) друштвено-политичког система.

„Југословенско право узето у целини, у својим општим начелима, није ни полуприватно, ни полујавно, ни само јавно. Оно је јединствен систем социјалистичког права. Према томе, друго централно питање нашег права као система не састоји се у његовој подели на противположне „кардиналне“ групе, противне самој његовој природи социјалистичког правног сис-

тема, него у утврђивању које унутрашње правне групе у њему постоје и по ком критеријуму се оне појављују и формирају“.⁸⁾

Овакво становиште о подели нашег права на јавно и приватно право заузимао је, у основи, др Јован Ђорђевић још 1950. године, дакле, још пре тридесет година.⁹⁾

Др Будимир Кошутић¹⁰⁾ такође сматра да се наш правни систем не може делити на јавно и приватно право:

„Ни једно савремено друштво, па ни наше, није успело у потпуности да превазиђе извесну супротност интереса. Но, и то је важно истаћи, плурализам интереса који постоји у нас настаје, не као последица приватне својине на средствима за производњу и тежње за бесконачним увећањем профита експлоатацијом рада другог, већ као израз још недовољног и неравномерног развоја производних снага и неједнаких природних могућности и способности. Стога, у нашем друштву не постоји више основни чинилац који је омогућио и омогућава поделу објективног права на јавно и приватно. Јер, у основи поделе права на јавно и приватно лежи супротстављеност две сфере буржоаског друштва, јавне сфере у којој је сваки човек, буржуј или радник, политички једнак и приватноправне сфере у којој власници средстава за производњу захваљујући својој економској премоћи кроз „слободно и равноправно“ уговарање остварују своје посебне интересе. На тај начин, у буржоаској држави демократског типа ствара се привид о њеној ванкласној природи, јер сваки човек има један глас и исту могућност да бира и буде биран на највиша места у државном апарату. Но, иза ове формалноправне једнакости крије се стварна неједнакост, иза, тобоже, општих интереса крије се класни интерес. На ову супротстављеност јавне и приватне сфере, на раздвојеност човека као јавне и приватне личности, указивали су Маркс и Енгелс још у својим раним радовима. Основни узрок за њу налазили су пак у приватној својини на средствима за производњу. Стога, сам развој приватног права најтежње су повезали са развојем приватне својине. Очигледно је, према томе, да

⁸⁾ В. Наведени рад, стр. 18 и 19.

⁹⁾ В. његов рад „Прилог питању система социјалистичког права ФНРЈ“, реферат на Трећој интерфакултетској конференцији правних факултета, Београд, 1950, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1, 1950, стр. 20—24.

¹⁰⁾ В. његов рад „Критеријуми који одређују груписање правних норми у одређене гране права и правне области“, О систему права СФРЈ, Реферати и дискусија у оквиру интердисциплинарног пројекта „Држава и право у самоуправном социјалистичком друштву“ — децембар 1978, издање Института за упоредно право, Савремена администрација, Београд, 1979, стр. 55—63.

у нашем праву нема више места за поделу на јавно и приватно право, јер су нестали они узроци који су је изазвали. Уосталом, дилеме о критеријумима за поделу права на јавно и приватно у немарксистичкој правној науци јавиле су се управо због извесних преображаја у области својинских односа, посебно због интервенције државе у привредни живот.

„Негирање деобе нашег права на јавно и приватно не значи само по себи одбацавање сваке могућности груписања правних норми у правне области. Тако, у сваком случају, вредан је пажње труд да се испита да ли и у којој мери социјалистичка робна производња даје основа за једно такво груписање у правне области. Но, при том, мора се одмах у почетку одбацити свака аналогија с поделом права на јавно и приватно. Јер, наше право није ни јавно ни приватно, него јединствен систем социјалистичког самоуправног права. Другим речима, не треба ни покушавати нове правне облике смештати у старе форме, ако за то не постоје озбиљни разлози. А, посебно, то не треба чинити ако су те форме оптерећене негативним садржајима узрокованим класним противуречностима, које су биле основ и разлог њиховог настанка. Другим речима, ако социјалистичка робна производња захтева доношење специфичних правних норми, које се могу груписати не само у посебну грану права, него и у правну област нашег правног система, не треба из тога извући закључак о потреби и нужности деобе нашег права на јавно и приватно. Јер, није робна производња условила настанак приватног права, него су и робна производња и приватно право условљени и омогућени, у одређеном смислу, приватном својинском. С друге стране, нема или не би смело да буде идентитета ни у претпоставкама, ни у дејствима, ни у последицама између буржоаске и социјалистичке робне производње. Стога ни са тог разлога не треба евентуалну деобу права коју би омогућило постојање социјалистичке робне производње подводити под ову стару формулу о јавном и приватном праву.“¹¹⁾

Др Карољ Бетваи,¹²⁾ без детаљнијег образложења, одбацује поделу нашег правног система на јавно и приватно право, следећим речима: „Поделу права на приватно и јавно не би требало ни помињати. Она је наслеђена, али и потпуно превазиђена у нашим условима.“¹³⁾

¹¹⁾ В. наведени рад, стр. 61 — 62.

¹²⁾ В. његов рад „Систем социјалистичких самоуправних односа производње, друштвена својина и нови наставни план“, Зборник радова посвећен југословенском правном систему и правној науци, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 1980, стр. 55 — 84.

¹³⁾ В. наведени рад, стр. 66.

И др Љубиша Милошевић¹⁴⁾ сматра да се наш правни систем, а такође и наша правна наука, не могу делити на јавно и приватно право:

„Правни систем Социјалистичке Федеративне Републике Југославије је по својој карактеристици сложен, јер га чине правни системи Федерације, република и покрајина и самоуправних организација и заједница. Иако је наш правни систем сложен, он је јединствен и хомоген. Наш правни систем је истовремено и државноправни и самоуправни.

„Овом нашем правном систему треба да одговара и систем правних наука. Наша правна наука не познаје поделу ни на државно (јавно право) и на приватно право, нити поделу на државно право и самоуправно право, нити на државно право и право удруженог рада. Наша правна наука је исто тако јединствена и хомогена као и правни систем.“¹⁵⁾

Против могућности деобе нашег правног система на јавно и приватно право изјаснио се и Фикрет Еминовић.¹⁶⁾

По другом схватању, наш правни систем, и поред свих промена које су се догодиле у нашем друштву, може се делити на јавно и приватно право.

Заступајући становиште о могућности деобе нашег права на јавно и приватно право, др Радомир Лукић¹⁷⁾ каже:

„У... покушајима да се нађе нешто ново у нашем систему права најчешће се враћа на тврдњу да у њему не може да буде поделе на јавно и приватно право. Чини ми се да таква тврдња није тачна. Од Улпијана потиче разликовање на јавно и приватно право према интересима који се штите и отуд метода регулисања односа у којима се штите. Наиме, јавни интереси се штите јавном влашћу, тј. једностраном наредбом, приватни, појединачни, групни, — договором, аутономијом воље једнаких субјеката. То јасно постоји и у нас, као што несумњиво постоји сукоб између јавних, општедруштвених интереса и посебних.

¹⁴⁾ В. његов рад „Нека размишљања о теми „Правни систем СФРЈ и систем правних наука“, Зборник радова посвећен југословенском правном систему и правној науци, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 1980, стр. 139 — 143.

¹⁵⁾ В. наведени рад, стр. 143.

¹⁶⁾ В. његову дискусију објављену у публикацији „О систему права СФРЈ“, Реферати и дискусија у оквиру интердисциплинарног пројекта „Држава и право у самоуправном социјалистичком друштву“ — децембар 1978, Институт за упоредно право, Савремена администрација, Београд, 1979, стр. 159.

¹⁷⁾ В. његову дискусију, објављену у публикацији „О систему права СФРЈ“, Реферати и дискусија у оквиру интердисциплинарног пројекта „Држава и право у савременом социјалистичком друштву“ — децембар 1978, Савремена администрација, Београд, 1979., стр. 151—153.

Шта је иначе приватизација друштвене својине, одн. групносвојинско понашање у нас? Ми ове две области не морамо звати јавно и приватно право, али суштина остаје. Зато се не слажем с другом Кошутићем кад сматра да ова подела не постоји.¹⁸⁾

Др Стеван Врачар¹⁹⁾ такође сматра да се наше право може делити на јавно и приватно право.

„... за нас је најзначајније да ли, како и уколико оцрта-но структуисање самог правног система, као и систематике позитивноправних дисциплина, одговара природи југословенског права, тенденцијама његовог развоја, већ испољеним новинама.

„Неоспорно је да се намеће неопходност таквог третирања нашег правног система у којем долазе до изражаја све оне битне промене, суштинске и садржинске, у вези са изградњом социјализма у југословенском моделу. Наше право се мења у складу с општим друштвеним променама. Оно се преображава и изнутра, али и по својим спољним изразима. Оно се зато разликује од буржоаских правних система, али и од тзв. етатистичких видова социјалистичког права. Оно носи печат самоуправљања.

„Зато, чини ми се, има основа за проверавање да ли, зашто и уколико остаје у нашем праву чак и најстарија подела на јавно и приватно право. Мислим да она и те како постоји, али је модификована и конкретизована због нових друштвених оквира, па зато и не може имати најистакнутију улогу и место. Ова диференцијација је стварно потиснута, првенствено због специфичних диференцијација које су проистекле из успостављања и развијања система самоуправљања. Зато се оправдано инсистира на истицању поделе на тзв. државно и тзв. самоуправно право као, можда, најзначајније и у суштинском и садржинском погледу, па и свега што одређује облик целог права и дотичних главних делова.“²⁰⁾

У круг правника који сматрају да је могућа деоба нашег правног система на јавно и приватно право може се уврстити и мр Иван Паћен.²¹⁾

¹⁸⁾ В. наведену дискусију објављену у наведеној публикацији стр. 152.

¹⁹⁾ В. његову дискусију, објављену у публикацији „О систему права СФРЈ”, Реферати и дискусија у оквиру интердисциплинарног пројекта „Држава и право у самоуправном социјалистичком друштву” — децембар 1978, Савремена администрација, Београд, 1979., стр. 137—151.

²⁰⁾ В. наведену дискусију, објављену у наведеној публикацији, стр. 150.

²¹⁾ В. његову дискусију, објављену у публикацији „О систему права СФРЈ”, Реферати и дискусија у оквиру интердисциплинарног пројекта „Држава и право у самоуправном социјалистичком друштву” — децембар 1978, Институт за упоређено право, Савремена администрација, Београд, 1979, стр. 127.

И ми такође припадамо реду правника који су већ узели становиште да се наш правни систем може делити на јавно и приватно право и то како пре тако и после промена до којих је дошло у нашем друштву почев од 1974.²²⁾

4. Ако се баци поглед на период пре уставних и других промена у нашој земљи, до којих је дошло почев од 1974. па до данас, може се видети да је у том времену у нашој правној теорији такође постојала подвојеност на противнике и присталице у погледу могућности деобе нашег тадашњег правног система на јавно и приватно право.

Правна теорија наше земље је, нарочито у првим годинама по ослобођењу, била под снажним утицајем совјетске правне науке, а то се одражавало и на схватање о могућности деобе нашег права на јавно и приватно право. Поједини правни писци су, уколико су и прихватили деобу нашег правног система на јавно и приватно право, указивали на њу као на реликт буржоаског друштва и приватне својине, истичући углавном исте аргументе које је већ била формулисала совјетска правна наука.²³⁾ Становиште да је деоба права на јавно и приватно право условљена постојањем приватне својине и да, према томе, представља реликт прошлости, заступано је од стране појединих наших правника све до 1962. године²⁴⁾, а, као што смо видели, поново се појављује и у најновије време. Уколико је, с једне стране, у југословенском социјалистичком друштву приватна својина више подрштљивана, а с друге, јачало увођење административно-планског начина привређивања, утолико је у југословенској правној теорији преовлађивало схватање да је југословенско право јединствено и да се не може делити на јавно и приватно право. Истичући јединство југословенског права и одбацујући његову деобу на јавно и приватно право, југословенска правна теорија је, као и совјетска, истицала потребу деобе правног система на гране права према предмету регулисања, у смислу одређене врсте друштвених односа, као основном критеријуму. Прихватајући и бранећи концепцију о јединствености југословеског правног система у смислу немогућности деобе на јавно и приватно право, југословенска теори-

²²⁾ В. податке о томе у оквиру излагања под тач. 4 овог рада, примедба 29) и 30).

²³⁾ В. Р. Лукић, Енциклопедија права, белешке по предавањима... одржаним у школској 1945/46., изд. Одбора за објављивање предавања на Правном факултету у Београду, 1946, стр. 102—104.

²⁴⁾ В. М. Бартош, Увод у право, стенографске белешке са предавања на Новинарској и дипломатској високој школи, штампано као скрипта, Београд, 1950, стр. 317—336; М. Ступар, Грађанско право, општи део, Савремена администрација, Београд, 1962, стр. 29.

ја је углавном била прихватила и совјетску концепцију о правној природи нашег социјалистичког права у смислу да оно није ни полуприватно, ни полујавно, ни само јавно, него је јединствен систем социјалистичког права²⁵; та иста теза понавља се и у најновије време, о чему је већ било речи.

Али, већ почев од 1950., у нас се појављују и схватања која прекорачују границе совјетске правне теорије у много чему, па и у вези с деобом правног система на јавно и приватно право. Тако, А. Гамс и Р. Леградић заузимају становиште да грађанско односно приватно и јавно право постоје у друштву у коме постоји робно-новчана привреда и у мери у којој та привреда постоји. Према томе, ове две области права постоје и у социјалистичком друштву, уколико постоји робно-новчана привреда.²⁶) Ову тезу су они нешто више развили у својим каснијим делима.²⁷) Штавише, Р. Леградић²⁸) је, за разлику од других који су у то време робно-новчану привреду у социјалистичком друштву сматрали реликтом прошлости, још 1950. у основи тврдио да у социјалистичком друштву робно-новчана привреда не само постоји него се проширује чак и кад је ликвидирана приватна својина на средствима за производњу и претворена у друштвену својину, дакле, пре него што су наша економска пракса и наша економска теорија почели, почев од

²⁵) В. Ј. Ђорђевић, Прилог питању система социјалистичког права ФНРЈ, реферат на Трећој интерфакултетској конференцији правних факултета, Београд, 1950, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1, 1950, стр. 20—24; Материјал пленума Треће интерфакултетске конференције правних факултета, Систем социјалистичког права ФНРЈ, дискусија: Р. Лукића, стр. 111—115, Б. Благојевића, стр. 117—118; Бајића, стр. 119—120, завршна реч референта Ј. Ђорђевића, стр. 120—122; Р. Лукић, Материјал за изучавање теорије државе и права, II део: теорија права, Научна књига, Београд, 1952, стр. 173; Теорија државе и права, II, теорија права, Научна књига, Београд, 1954, стр. 258; В. Спаић, Увод у грађанско право, Свјетлост, Сарајево, 1950, стр. 12—13; Основи грађанског права, Општи део, изд. Веселин Маслеша, Сарајево, 1957, стр. 58; Ј. Штемгихар, Цивилно право, I, „Оснутак оплошног дела”, Јубљана, 1951, стр. 3—5.

²⁶) В. А. Гамс и Р. Леградић, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1, 1950, Дискусија о систему социјалистичког права ФНРЈ, стр. 115—118.

²⁷) В. А. Гамс, Увод у грађанско право, општи део, Научна књига, Београд, 1952, стр. 92—93; наведено дело, друго издање, Београд, 1956, стр. 98—99; наведено дело, треће издање, Београд, 1959, стр. 68—69; наведено дело, пето издање, Београд, 1963, стр. 39—40; наведено дело, Београд, 1977, стр. 42—43; Р. Леградић, Теорија стварног права и стварно право ФНРЈ, Скопје, 1957, стр. 70—71.

²⁸) В. Архив за правне и друштвене науке, бр. 1, 1950, Дискусија о систему социјалистичког права ФНРЈ, стр. 115.

1951., да заузимају становиште да је робно-новчано привређивање спојиво са социјалистичким друштвеним системом.

Ми смо се такође бавили питањем могућности деобе правног система у социјалистичком друштву, укључујући и наше, на јавно и приватно право, и то исцрпније него други аутори, у два маха: први пут у раздобљу пре уставних и других промена до којих је дошло почев од 1974.,²⁹⁾ други пут, као што је већ речено, после тих промена.³⁰⁾ Извели смо закључак да се правни систем социјалистичког друштва, па, разуме се, и нашег, може делити на јавно и приватно право зависно од обима постојања робно-новчане привреде у друштву. У Совјетском Савезу, почев од тридесетих година, робно-новчана привреда је све више пригушивана централизованом планско-административном привредом, а преко ње је све више био административно релугисан и друштвени живот у целини, тако да не постоји реална друштвена основа за деобу права на јавно и приватно право. С друге стране, у нашем друштву је, после краткотрајног настајања увођења централизоване планско-административне привреде, робно-новчана привреда постала владајући начин привређивања. У исто време настала су и многа друга обележја нашег друштва, као што су: демократизација живота, самоуправљање, диспозитивност норми у бројним областима живота, релативно широка могућност слободног понашања субјеката (и физичких и правних лица) и друге, тако да постоји стварна друштвена основа за деобу нашег права на јавно и приватно право.

У најновије време се, као што смо видели, у нас поново, од стране појединих аутора, оспорава могућност деобе нашег права на јавно и приватно право. Притом се наводе скоро исти аргументи који су се наводили пре двадесет и тридесет година, а који се и данас наводе у совјетској правној теорији.³¹⁾ Њима се још додаје постојање друштвене својине, самоуправљања, самоуправног аутономног права, делегатског система и других реалитета у нашем друштву, који, сматра се — изрично или прећутно, условљавају другу систематику нашег права уместо, како се каже, превазиђене деобе на јавно и приватно право.

²⁹⁾ В. рад „Јавно и приватно право у социјализму”, Анали Правног факултета у Београду, бр. 4, 1967, стр. 465 — 485.

³⁰⁾ В. рад „Приватно право”, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том други, Новинско-издавачка установа Службени лист СФРЈ, Београд, 1978, стр. 1194 — 1206.

³¹⁾ В., на пример, Теорија државе и права, на руском, редакција А. И. Денисова, издање Московског универзитета, 1972, стр. 418; Теорија државе и права, на руском, редакција А. И. Денисова, Москва, 1980, стр. 271 — 280.

Због ових нових разлога потребно је поново размотрити питање деобе нашег права на јавно и приватно право, али се притом треба још једанпут осврнути и на старе аргументе.

5. Приликом разматрања питања деобе правног система на јавно и приватно право, као и приликом разматрања било које друге његове систематике, не треба се првенствено руководити идеолошким, политичким, визионарским и другим моментима, него треба имати, у првом реду, у виду право као реалност и друштвену стварност на којој оно почива. Правна теорија треба у што већој мери да се уздржава од бојења појединих правних питања идеолошким бојама. Она треба да посматра правни систем као реалност, да из њега извлачи принципе који га стварно карактеришу, да норме из којих се састоји разврстава према критеријумима на основу којих се у датом моменту могу разврставати, да га критички разматра у односу на друштвену праксу на којој почива и којој треба да служи и т. сл. Ова напомена је потребна због тога што је у Совјетском Савезу дат сувише јак идеолошки нагласак разматрању питања правног система уопште и, посебно, његовој деоби на јавно и приватно право, па су поједини писци, који су заступали тезу да је могућа деоба совјетског права на јавно и приватно право, доживљавали тешке званичне квалификације.³²⁾ Додуше, такве праксе у нашем друштву није било и нема је, али се и у нашој правној теорији понекад појединим правним питањима придаје већи идеолошки значај него што га имају, понекад се стварност не оцењује, па и не нормира, према томе каква јесте него према томе каква се жели, понекад се поједине изведене појаве проглашавају основним и т. сл. А то се управо у најновије време понекад догађа приликом разматрања нашег правног система.³³⁾ Додуше, овакве појаве и, може се рећи, лутања треба углавном сматрати нормалним, јер није лако свему одмах наћи праву меру и дати праву оцену, поготово када се ради о новим појавама у области права и друштвеном животу, до каквих је у нас стварно дошло почев од 1974.

Деоба или, другачије речено, систематика права (правног система) као друштвене реалности може се вршити на разне начине, зависно од критеријума који се узме, односно који је

³²⁾ В. А. Вишински, Стање на правном фронту, Совјетска држава, 3 — 4, 1937, на руском, стр. 29 — 51.

³³⁾ В. о томе рад др Милијана Поповића, „Нормативно и стварно у правном систему СФРЈ” и дискусију др Миливоја Тркље, „Противуречности између стратешких опредељења и етапних конкретизација и проблем деатизације одлучивања”, Зборник радова посвећен југословенском правном систему и правној науци, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 95 — 108 и 250 — 254.

могуће узети у датом моменту за основ класификације. Најчешће се као критеријум узима област живота коју одређен део правног система регулише, па се према том критеријуму правни систем дели на гране права, на пример, на уставно, грађанско, радно, породично, привредно, кривично, управно, ауторско и друге гране права. Али, као критеријум се може узети и нека друга чињеница, на пример одређен друштвени однос, рецимо однос својине или уговорни однос, па се према том критеријуму правни систем може делити на правне институте. Додуше, овај критеријум се обично не узима за деобу правног система, него за деобу појединих грана права, али би се он могао узети и за деобу правног система. Као критеријум за деобу правног система могу се узети и метод правног регулисања друштвених односа, затим врста субјекта који ствара правне норме, интерес који штите правне норме и други и на основу њих може се вршити подела правног система на мање целине. Совјетска правна теорија, а и део наше правне теорије, сматрају да је правилна само деоба правног система према врсти (области) друштвених односа које правне норме регулишу или, другим речима, само према предмету регулисања, при чему се као допунски критеријум за разграничавање појединих грана права може узети и метод регулисања. Док друге критеријуме одбацују као неподобне, чак штетне! Поставља се питање у чему се састоји неподобност, односно штетност тих других критеријума, ако из правне и друштвене реалности произилази могућност класификације правног система и на основу њих. Посебно, у чему се састоји неподобност, односно штетност деобе права на јавно и приватно право на основу било ког критеријума, ако могућност такве деобе произилази из правне и друштвене стварности. Ми сматрамо да свака деоба правног система, па и деоба на јавно и приватно право, може бити у извесном смислу корисна, јер омогућава да се боље сагледа унутрашња структура права, противуречности које евентуално постоје у праву (у правном систему), правац у коме треба усмерити деловање друштвених снага у области права и др. Јер, не треба заборавити основну ствар у вези с класификацијом права: свака класификација, па и класификација на јавно и приватно право, представља унутрашњу систематику права (правног система), представља посматрање права са становишта критеријума који је узет за основ класификације; тиме се ниуколико не дира у право као реалност, него се оно само теоријски проучава и процењује, из чега се евентуално може извући и практична корист. Али, познато је, не мисле сви тако. Појединим деобама правног система, а посебно деоби на јавно и приватно право, поједини правни писци не само да нису наклањени него у њима

виде штету по друштво! Они се сувише мало питају да ли правна и друштвена стварност омогућавају дотичну класификацију правног система, него класификацију која им се не допада унапред одбацују и анатемишу као неприхватљиву. Такав је управо случај са поделом права на јавно и приватно право.

6. Да би наши аргументи о могућности деобе нашег правног система на јавно и приватно право били убедљивији, потребно је осврнути се на тврдње противника ове деобе. А те тврдње су следеће:

1) Лењинов став, по коме у социјалистичком друштву у области привреде није ништа приватно него је све јавноправно, говори против деобе социјалистичког права на јавно и приватно право.

Овај аргумент против деобе права на јавно и приватно у социјалистичком друштву употребљавају и совјетски и наши аутори. Наиме, они се, у вези с њим, позивају на писмо Лењина Курскоме, народном комесару за правосуђе, 1922., у коме се каже:

„Ми не признајемо ништа приватно, за нас је све у области привреде јавноправно, а не приватно. Ми допуштамо само државни капитализам... Стога, проширити државну интервенцију у „приватноправне“ односе, проширити право државе да укида „приватне“ уговоре, примењивати на „грађанскоправне односе“ не *sensus iuris homani*, већ нашу револуционарну свест, показивати систематски, истрајно низом узорних процеса како треба радити паметно и с енергијом.“³⁴⁾

Међутим, Лењин није говорио о деоби правног система социјалистичког друштва, па ни Совјетског Савеза, на јавно и приватно право, као начелном питању, него је говорио о питању које спада у домен текуће политике: о могућности и потреби совјетске државе да се меша у сектор привредног живота у коме су, у то време, учествовала приватна лица. Наиме, у то време се у Совјетском Савезу спроводила Нова економска политика (НЕП), која је представљала одступање од раније прокламованог програма израдње комунистичког друштва. Та политика је, уз постојање државног планског сектора привреде, омогућила робно-новчани начин привређивања и оживљавање приватносопственичке привредне активности. Али у исто време су се совјетска држава, партија и друге социјалистичке снаге спремале да, пошто се консолидују и оснаже, изврше нове продоре

³⁴⁾ В. Лењин, Соч. т. XXIX, писма 1911 — 1922, Москва, на руском, стр. 419.

у приватносопственичку сферу.³⁵⁾ У том контексту треба схватити и Лењиново писмо Курскоме. У њему Лењин инструктише Курскога да совјетска држава као носилац власти може да интервенише у све врсте односа, укључујући и грађанско (приватно) правне односе, кад је то потребно у интересу радних маса и социјалистичког поретка. Поред тога, не треба заборавити да су у време НЕП-а извесни елементи настојали да до максисума искористе несрећену привредну ситуацију и релативну несташицу добара, па су предузимали послове који су погађали широке масе (на пример, бавили су се шпекулацијом, зеленашењем и др.). Најзад, ако се има у виду тадањи програм партије и совјетске власти да у догледно време ликвидирају приватну својину на средствима за производњу и претворе је у државну друштвену својину, онда се јасније и правилније могу схватити Лењинова схватања и директиве у погледу продирања државе и јавног права у приватну област привредног живота, Али, ако је Лењин сугерирао Курскоме мешање државе у област привредног живота којим су се бавила приватна лица, то још не значи да је Лењин сматрао да се у то време, и уопште, совјетско право није могло или не може делити на јавно и приватно право. Напротив, из писма произилази само закључак да је Лењин сматрао да совјетска држава може и да треба, кад је то потребно, да се меша у област привредног живота у којој су деловала приватна лица или, друкчије речено, лица ван државног планског сектора привреде. Само пак мешање државе у привредни живот може бити разноврсно. У писму које је писао Курскоме 1922., Лењин, под мешањем државе, подразумева ингеренцију судских органа у смислу „укидања 'приватних' уговора“, тачније — у смислу поништавања уговора, како би се рекло језиком правника, и показивања „систематски, истрајно низом узорних процеса како треба радити паметно и с енергијом“. О другим врстама интервенције државе, на пример о управноправној, у писму се не говори. Што се тиче могућности деобе совјетског права на јавно и приватно право, совјетска правна наука је у то време, па и до тридесетих година, углавном прихватала ту деобу, сматрајући је последицом постојања, с једне стране, приватне својине, а с друге, робно-новчане привреде; када нестане ових узрока, нестаће и деобе права на јавно и приватно право, сматрали су у то време поједини правни писци.

Према томе, Лењинов став о могућности и потреби мешања државе у односе у које ступају приватна лица не треба узимати

³⁵⁾ В. Политички извештај Централног комитета РКП б на XI конгресу РКП б, 27. 3. 1922., В. И. Лењин, Изабрана дела, Београд, 1960, стр. 473 — 513.

мати као доказ да је он сматрао да социјалистичко право не може да се дели на јавно и приватно, јер се Лењин тим питањем уопште није бавио.

2) Подела права на јавно и приватно право је својствена само друштву које почива на приватној својини на средствима за производњу.

Ова тврдња се поткрепљује следећим Марксовим цитатом: „Приватно право се развија у исто време са приватном својином из распадања природно пониклог устројства заједнице. У Римљана развитак приватне својине и приватног права остаде без даљих индустријских и трговачких последица, зато што целокупан њихов начин производње остаде исти. За модерне народе, у којих је феудално устројство разорено индустријом и трговином, почињала је са настанком приватне својине и приватног права, једна нова фаза, која се показала способном за даљи рацвој. Први пак град који је развио широку поморску трговину, Амалфи, изградио је поморско право. Чим су индустрија и трговина, пре свега у Италији а затим и у другим земљама, даље развиле приватну својину, одмах је већ формулисано римско приватно право поново усвојено и добило силу ауторитета. Кад је касније буржоазија себи прибавила тако много моћи да су владари узимали на себе интересе буржоазије, да би помоћу ње оборили феудално племство, поче у свим земљама — у Француској у 16. в. — стварни развитак права, који је у свим земљама, осим Енглеске, полазио од римског кодекса као основе. Али у Енглеској ради даљег развитака приватног права (посебно што се тиче покретне својине) мораху се усвојити римске правне основе.“³⁶⁾

Пошто социјалистичко друштво почива на друштвеној а не на приватној својини на средствима за производњу, то је, с настанком, односно, у нашим условима, с потискивањем приватне својине на споредан полосек, нестало основне претпоставке за деобу социјалистичког права на јавно и приватно право, кажу противници ове деобе.

Сматрамо да није основано позивати се на Марксово мишљење о приватном праву као на један од основних аргумената за одбацивање деобе нашег данашњег права на јавно и приватно право, поготово ако се не даје адекватна интерпретација његовог става и не сагледају историјски оквири у вези с којима је став изнет.

³⁶⁾ В. К. Маркс — Ф. Енгелс, Немачка идеологија, I књ., Култура, Београд, 1964, стр. 67. — 68.

Прво, Марков став о вези између приватне својине и приватног права односи се на период од распадања првобитне заједнице па до времена у коме је он живео. А у том периоду ниједно друштво није почивало на колективној (друштвеној) својини, него на приватној својини. Маркс се није, колико нам је познато, изјашњавао о деоби права на јавно и приватно у социјалистичком друштву, нити је говорио о друштвено-економским условима који би се морали стећи у том друштву, да би се његов правни систем могао делити на ове две области права. Према томе, не може Марков став, који се односи на прошлост, бити главни аргумент за разматрање садашњости, поготово када је садашњост у много чему битно нова у односу на прошлост.

Друго, у периоду који је Маркс имао у виду разматрајући појаву и развој приватног права и у коме је владајући облик својине била приватна својина, смењивала су се оба начина привређивања: и робно-новчани и натурални. У условима натуралне привреде као владајуће, као што је био случај у феудалном друштву, није постојала подела права на јавно и приватно право, иако је то друштво почевало на приватној својини. Насупрот томе, у робовласничком друштву се право, као што знамо, делило на јавно и приватно, и то у време када су постојали и приватна својина и робно-новчана привреда. Према томе, свака приватна својина не условљава поделу права на јавно и приватно, него само посебна врста приватне својине, и то она која постоји у условима робно-новчане привреде. То јасно проишлаго из наведеног Марковог става, ако се уме и жели да чита како треба. Не каже Маркс узалуд: „Приватно право се развија у исто време са приватном својином из распадања природно пониклог устројства заједнице“, мислећи притом на првобитну заједницу која је почивала на натуралном типу привреде и почела се распадати са појавом и развојем робно-новчаног начина привређивања; затим, узимајући за пример римско друштво (Римљане), Маркс, формулацијом „развитак приватне својине и приватног права остаде без даљих индустријских и трговачких последица, зато што целокупан њихов начин производње остаде исти“, каже да је робовласнички начин производње у извесном смислу укочио развој робно-новчане привреде; и, најзад, да је „феудално устројство разорено индустријом и трговином“ (дакле, робно-новчаном привредом — Ж. Б.), па је „са настанком приватне својине и приватног права“ почињала „једна нова фаза, која се показала способном за даљи развој“, имајући очигледно у виду појаву буржоаске приватне својине. Да је тако, то потврђује даљи ток Марковог излагања, а нарочито речи: „Чим су индустрија и трговина, пре свега у

Италији а затим и у другим земљама, даље развиле приватну својину, одмах је већ формулисано римско приватно право поново усвојено и добило силу ауторитета. Кад је касније буржоазија себи прибавила тако много моћи да су владари узимали на себе интересе буржоазије, да би помоћу ње оборили феудално племство, поче у свим земљама — у Француској у 16. в. — стварни развитак права, који је у свим земљама, осим Енглеске, полазио од римског кодекса као основе. Али и у Енглеској ради даљег развитка приватног права (посебно што се тиче покретне својине) мораху се усвојити римске правне основе.“ Приписивање Марксу да је постојање приватног права везивао за постојање приватне својине уопште, представља нетачну интерпретацију његовог става и противуречи историјским чињеницама, јер у периодима у којима су постојали приватна својина и натурална привреда, право се није делило на јавно и приватно. На основу изложеног може се закључити да је Маркс везивао постојање приватног права колико за постојање приватне својине толико и за постојање робно-новчане привреде или, тачније речено, само за приватну својину која постоји у условима робно-новчане привреде.

Треће, Маркс се у својим делима није исцрпније бавио деобом права на јавно и приватно, него узгредно, уз обраду других питања као основних, па и то треба имати у виду приликом употребе његових ставова.

Најзад, ниједан Марксов став ма о чему, па и о деоби права на јавно и приватно право, или ма чији, не може бити догма у коју се не сме сумњати, ако из животних околности произилазе други закључци. А они управо произилазе кад је реч о могућности деобе нашег права на јавно и приватно право. Наиме, у нашем друштву постоји робно-новчана привреда као владајући облик привређивања, и то не у условима постојања приватне својине као владајуће него у условима постојања друштвене својине као основног својинског облика, а постоје и области права које чини тзв. јавно и приватно право, па се с правом може говорити о деоби нашег правног система на ове две области права. Тиме се ниуколико не демантује Маркс, јер он о овој деоби није говорио имајући у виду социјалистичко друштво, поготово социјалистичко друштво у коме доминирају робно-новчана привреда и колективна (друштвена) својина.

На основу изложеног може се рећи да деоба права на јавно и приватно право није искључиво везана за приватну својину уопште, нити за колективну својину уопште, него за приватну и колективну својину које, као облици својине, постоје у условима робно-новчане привреде као владајућег начина привређивања. Из реченог такође произилази да за деобу права на

јавно и приватно није основни услов облик својине, него облик привреде, и то робно-новчани облик привреде. Јер, и у условима приватне својине и у условима колективне (друштвене) својине могућа су оба начина привређивања: и натурални (првобитна заједница, феудално друштво, социјалистичко етатистичко друштво) и робно-новчани (робовласничко друштво, буржоаско друштво, социјалистичко самоуправно друштво), али у свима њима није могућа деоба права на јавно и приватно, него је могућа само у условима робно-новчане привреде, па било да постоји приватна било колективна (друштвена) својина као основни облик својине. Овај закључак је потврдио целокупан досадашњи развој друштва.

3) Робна производња и приватно право су условљени приватном својином, те се као услов за деобу права на јавно и приватно право не појављује робна производња него приватна својина.

Ова тврдња је настала у нашој правној теорији и представља варијанту претходно размотрене тврдње, и то њену лошију варијанту.³⁷⁾ Лошију због тога што се, по њој, као последица постојања приватне својине не појављује само постојање приватног и јавног права, него и постојање робно-новчане привреде, мада аутор, живећи у данашњим условима, признаје постојање социјалистичке робне производње. Међутим, то признање не може бити оправдање за олако изречену тврдњу да је постојање робне производње условљено постојањем приватне својине. Јер, историја људског друштва је показала да робна производња, односно, тачније, робно-новчана привреда, постоји и у друштву са приватном и у друштву са колективном (друштвеном) својином као владајућим облицима својине и обрнуто: да не постоји у друштву у коме постоји приватна или колективна (друштвена) својина као основни облик својине. Дакле, историја људског друштва је показала да робно-новчана привреда постоји само у друштвима која имају одређен облик приватне или колективне својине или, друкчије речено, да само одређени облици приватне или колективне својине постоје у условима постојања робно-новчане привреде као владајућег облика привређивања. Најзад, историја људског друштва је, као што смо видели, показала и то да се право може делити на јавно и приватно само у условима постојања робно-новчане привреде без обзира на облик својине. Ако је то тако, онда је

³⁷⁾ В. др Будимир Кошутих, рад наведен под примедбом 10), стр. 61 — 62.

за разматрање питања деобе права на јавно и приватно право ирелевантна расправа о томе да ли је робно-новчана привреда узрок или последица одређеног облика својине и обрнуто: да ли је одређен облик својине узрок или последица робно-новчаног начина привређивања, или се пак робно-новчана привреда и одређен облик својине који њој одговара развијају истовремено и паралелно.

4) Постоји разлика између буржоаске и социјалистичке робне производње, па и са тог разлога не треба деобу права коју би омогућило постојање социјалистичке робне производње подводити под стару формулу о јавном и приватном праву.

И овај аргумент о неподобности деобе социјалистичког права на јавно и приватно се појавило у нашој правној теорији.³⁸⁾ У вези с њим се уочавају две ствари: прво, да постоји разлика између буржоаске и социјалистичке робне производње и, друго, да не треба делити право на јавно и приватно чак и када би таква деоба била могућа и то, с једне стране, због наведене разлике у погледу робне производње, а с друге стране, због тога што деобу социјалистичког права не треба подводити под застарелу формулу о јавном и приватном праву.

Што се тиче разлике између буржоаске и социјалистичке робне производње, међу њима несумњиво постоји у много чему разлика, али таква разлика постоји и између сваке од њих и робне производње у робовласничком друштву. Те разлике су, и то не само у погледу робне производње него у погледу робне (робно-новчане) привреде као целине, и бројне и разноврсне. Оне се огледају у различитости носилаца (субјеката) те привреде, у различитости обима те привреде, у различитости средстава за производњу, у различитости роба које су се производиле и које се производе, у различитости правног и друштвеног положаја непосредних произвођача и, најзад, у различитости друштвених оквира уопште у којима се та привреда одвијала или одвија. Али, и поред свих разлика, постојала је и постоји основна заједничка црта робне производње, односно робно-новчане привреде у свим епохама: робни произвођач (носилац робне привреде) не производи робу за задовољавање својих потреба него за тржиште, за задовољавање потреба других лица, мења је за другу робу или за новац и помоћу новца прибавља од других робних произвођача робе које су му потребне за задовољење својих потреба. Ова заједничка основна карактеристика роб-

³⁸⁾ В. др Будимир Кошутић, рад наведен под примедбом 10), стр. 61 — 62.

не производње и робне привреде уопште омогућава да се у области права такође појави одређена заједничка карактеристика и да се право, на основу те заједничке карактеристике, посматра у свакој од епоха са становишта поделе на јавно и приватно право, занемарујући за тренутак разлике које иначе постоје у појединим епохама, и у вези с робном привредом и у вези с правом. С друге стране, деоба права на јавно и приватно није везана само за буржоаско и социјалистичко право, него и за робовласничко право; шта више, ова подела се први пут и појавила у робовласничком друштву и у везу с робовласничким правом. Према томе, ако не би требало вршити деобу права на јавно и приватно због разлика које постоје између робне производње у буржоаском и робне производње у социјалистичком друштву, онда због истог разлога не би ту деобу требало вршити ни у вези с робовласничким правом. Међутим, и поред свих разлика које постоје између робне производње у појединим епохама, вршена је, врши се и треба да се врши деоба права на јавно и приватно због основне опште карактеристике коју има робна привреда и на њој изграђено право у свим епохама. А та основна карактеристика огледа се: у јасном разликовању и виђењу друштвених и појединачних економских и правних интереса, у аутономији воље субјеката у економском и друштвеном животу, у релативно широкој примени слободе уговарања, у релативно великом обиму правних норми диспозитивног карактера, у релативно демократској атмосфери у друштву. Али, делећи право на јавно и приватно, морамо знати и не смем заборавити да постоје суштинске разлике између јавног и приватног права у свакој од епоха у којима се та деоба врши, и то како у погледу субјеката правних односа, обима јавног и приватног права у свакој епохи понаособ, тако и у погледу друштвене и материјалне садржине правних односа и друштвено-економских услова уопште у којима је друштво живело или живи. Према томе, деоба права на јавно и приватно право не значи изједначавање те деобе у сваком друштву, у коме је могућа, по садржини, по обиму, по дејству, по последицама, по значају и т. с., него, напротив, претпоставља уочавање свих разлика које у вези с том деобом постоје у појединим друштвима. Заједнички је само назив класификације и основна карактеристика, а све друго је различито.

Што се тиче друге ствари, наиме, да не треба социјалистичко право, чак и када би била могућа његова деоба на јавно и приватно, подводити под застарелу формулу о јавном и приватном праву, то је аргумент који се у нас употребљава релативно често, а којим хоће да се каже да нову садржину не треба одевати у старо рухо, у стару форму, него треба пронаћи

нове појмове, нову терминологију. У ствари, тај аргумент се у нас често и злоупотребљава, јер они који га употребљавају, по правилу, руше постојеће, а не стварају ништа ново. Као што је познато, у праву су мање-више сви појмови стари, наслеђени, укључујући и појам право као основни појам. Ако би био усвојен наведени аргумент, онда би требало пронаћи у целини нову терминологију, а не само термин за означавање јавног и приватног права. И у науци и у пракси је познато да називи јавно и приватно право нису адекватни, као уосталом и многи други правни термини. Чињени су покушаји да се нађу нови, адекватнији, али се у томе до данас није успело. Нека критичари пронађу нову терминологију, ако могу, али нека због неадекватне терминологије не саветују одбацивање поделе права на јавно и приватно, када је она могућа и у мери у којој је могућа. Док се не пронађе нова терминологија, морамо се служити постојећом, макар била и неадекватна, јер нечим морамо означава-ти појаве уопште, па и у праву.

5) У социјалистичком друштву постоји принцип јединства појединачних и друштвених интереса, па због тога његов правни систем није делив на јавно и приватно право.

Овај аргумент је унет у нашу правну теорију из совјетске теорије. Он се уствари оснива на Стаљиновој поставци о односу између појединачних и друштвених интереса:

„Непомирљивог сукоба између индивидуе и колектива, између интереса поједине личности и интереса колектива, нема, не мора бити. Њега не мора бити, јер колективизам, социјализам не одриче, него сједињава индивидуалне интересе с интересима колектива. Социјализам не може пренебрегавати индивидуалне интересе. Најпуније задовољење личних интереса може дати само социјалистичко друштво. Више од тога — социјалистичко друштво представља једину чврсту гаранцију заштите интереса појединаца. У том смислу нема непомирљивог сукоба између „индивидуализма“ и „социјализма“.³⁹⁾

Пошто, дакле, у социјалистичком друштву, у принципу, нема супротности између појединачних и друштвених интереса, нема, у принципу, ни деобе социјалистичког права на јавно и приватно право; социјалистичко право је јединствено, закључују противници деобе социјалистичког права на јавно и приватно право

³⁹⁾ Наведено према М. С. Строговичу, Принципи система совјетског социјалистичког права. Извештаја Академије наука СССР, Одељење економике и права, 2, 1946, на руском, стр. 96—97.

Теза о поклапању појединачних и друштвених интереса била је првих година изградње нашег социјалистичког друштва владајућа у нашој идеологији и друштвеној пракси. Треба ли данас поново оживљавати ту тезу која је у очигледном расконару са стварношћу, као што је, усталом, увек и била? У нашим данашњим условима, у условима друштвене својине на средствима за производњу као владајућег облика својине и самоуправљања, постоје разноврсни појединачни интереси и појединачна и организација удруженог рада, и удружења, и друштвено-политичких заједница и других субјеката, чак веома противуречни интереси, који се разрешавају на разне начине, па и принудним средствима. Такво стање не треба сматрати необичним, јер противуречност интереса субјеката који чине друштво постојала је и постоји одувек, у сваком друштву, па и у време када се тврдило и тврди да постоји подударност појединачних и друштвених интереса. Имајући то у виду, задатак теорије и праксе не састоји се у томе да лакирају стварност, него у томе да уочавају разноврсне интересе, и то и појединачне и друштвене, да их усаглашавају и разрешавају на задовољавајући начин.

Теза о постојању јединства социјалистичког права и немогућности његове деобе на јавно и приватно право почива на тврдњи да државна или друштвена својина на средствима за производњу и производња без експлоатације туђег рада и трке за профитом доводе у социјалистичком друштву до уклањања битних супротности између појединачних и друштвених интереса. Протагонисти ове тезе стављају насупрот ње тезу да у буржоаском друштву постоје битни супротни интереси између појединих субјеката и друштва као последица постојања приватне својине на средствима за производњу и трке за профитом на бази експлоатације туђег рада. Због тога постоје и две сфере живота: јавна, у којој је сваки човек, формалноправно али не и стварно, једнак, и приватноправна, у којој власници средстава за производњу остварују своје посебне интересе. Као последица тога постоји и деоба буржоаског права на јавно и приватно право. Додуше, они признају да и у социјалистичком друштву постоји мноштво интереса, али су ти интереси последица недовољног и неравномерног развоја производних снага и различитих природних могућности и способности. Пошто, дакле, у социјалистичком друштву нема приватне својине на средствима за производњу и трке за профитом на бази експлоатације туђег рада, нестало је друштвене основе за деобу његовог права на јавно и приватно право или, другачије речено, у социјалистичком друштву нема битних супротности између појединачних и друштвених интереса, па не може бити ни деобе социјалистич-

ког права на јавно и приватно право; социјалистичко право је јединствено.⁴⁰⁾

Сматрамо да није потребно посебно доказивати да није тачна теза о принципијелном поклањању појединачних и друштвених интереса у социјалистичком друштву. То је сам живот довољно доказао. Разуме се, узроци различитости интереса у социјалистичком друштву су друкчији него у буржоаском или неком другом друштвеном систему. Али и данас у сваком друштву, па и нашем, постоје, са становишта сваког субјекта, две сфере и, према томе, две врсте интереса: једна — његова, лична, посебна, приватна, сопствена и друга — друштвена, јавна. Обе врсте интереса треба да буду задовољене на задовољавајући начин, да би се друштво одржало и даље развијало. Међутим, о свакој врсти интереса не старају се сви субјекти подједнако: једни се налазе у позицији која их подстиче да брину, пре свега, о својим интересима, па чак и на штету друштвених интереса, док се други налазе у позицији представника друштва и, док делују у име друштва, треба више да воде рачуна о друштвеним него о својим интересима.

Али, ако је постојање појединачних и друштвених интереса својствено сваком друштву, у сваком друштву није истоветан начин испољавања тих интереса.

У друштву у коме, у принципу, влада административан начин управљања животом, појединачни интереси су пригушени и потиснути, док су друштвени интереси истакнути и наглашени, у њих су разним средствима утопљени појединачни интереси, тако да привидно изгледа као да нема супротности између појединачних и друштвених интереса, између приватне и јавне сфере живота. У таквом друштву је робно-новчана привреда потиснута на споредан колосек, а владајући облик привреде је натурална привреда. Стање појединачних и друштвених интереса у таквом друштву је уствари одраз владајућег облика привреде. У таквим условима није тешко доћи до теорије о јединствености права, јер је право претежно административног и принудног карактера уопште и, према томе, јединствено по својој унутрашњој структури. У таквим условима није, у принципу, ни могућа деоба правног система на јавно и приватно право као једна врста унутрашње систематике. Стање праксе и стање права у Совјетском Савезу почев од тридесетих година доказују ову тврдњу.

С друге стране, у друштву у коме, у принципу, не влада административни начин управљања животом, него постоји од-

⁴⁰⁾ В., на пример, др Будимир Кошутић, дело наведено под приредбом 10).

ређена аутономија субјеката, укључујући и привредну аутономију, појединачни интереси се видљиво испољавају у свим правцима, дакле и позитивни и негативни, а видљиви су и друштвени интереси, па се јасно очитује и супротност између појединачних и друштвених интереса, између приватне и јавне сфере живота. У таквом друштву је робно-новчана привреда владајући облик привреде. Слика појединачних и друштвених интереса у таквом друштву је у ствари одраз робно-новчане привреде. У таквим условима право није претежно административног и принудног карактера уопште, него се састоји скоро у истој мери од принудних и диспозитивних норми, а то значи да није јединствено са становишта унутрашње структуре. Због тога је и могућа његова деоба на јавно и приватно право као једна врста унутрашње поделе. Стање праксе и стање права у нашем друштву у последње време доказују ову тврдњу, а такође и стање праксе и права у буржоаском и римском робовласничком праву у епохи постојања робно-новчане привреде.

Што се тиче трке за профитом на бази експлоатације туђег рада, из чега произилази супротност интереса у буржоаском друштву и што, према критичарима деобе социјалистичког права на јавно и приватно право, чини један од друштвених услова за деобу буржоаског права на јавно и приватно право, ни тај аргумент није одржив, јер стицање добити није својствено само буржоаском друштву. Наиме, профит или, друкчије речено, добит, је облик вишка вредности који капиталиста присваја у условима капиталистичке робно-новчане привреде. Али, присвајање вишка вредности од стране појединих учесника робно-новчане привреде није појава везана само за буржоаско друштво, него је својствена робно-новчаној привреди у сваком друштву. На пример, у условима социјалистичке робно-новчане привреде присвајање вишка вредности такође постоји, али се не назива профитом него дохотком. Према томе, робно-новчана привреда у појединим епохама се у суштини не разликује по присвајању вишка вредности од стране носилаца те привреде. Оно по чему се разликује, то је положај непосредних произвођача у процесу производње: у робно-новчаној привреди у условима робовласничког друштва непосредни произвођач је имао положај роба, у робно-новчаној привреди у условима буржоаског друштва имао је и има положај најамног радника, а у робно-новчаној привреди у условима социјалистичког самоуправног друштва има положај удруженог радника без надређености ма кога и подређености ма коме. Трка за профитом, или за дохотком или за другим обликом присвајања вишка вредности испољава индивидуалност и мноштво интереса носилаца робно-новчане привреде, те се може рећи да су ти интереси и узрок

и последица те трке. Утолико су критичари деобе права на јавно и приватно право у праву. Али, они нису у праву уколико ту трку везују само за буржоаско друштво, јер је она присутна у сваком друштву у коме постоји робно-новчана привреда и у мери у којој постоји. А мера није иста у свим епохама у којима је постојала робно-новчана привреда. У исто време трка за присвајањем вишка вредности у условима постојања робно-новчане привреде представља моторну снагу за развој друштва. Та трка и на бази ње испољени појединачни и друштвени интереси утичу на могућност деобе права на јавно и приватно право, али не само у буржоаском друштву, као што кажу критичари деобе социјалистичког права на јавно и приватно, него у сваком друштву у коме постоји робно-новчана привреда као владајући облик привреде.

На основу реченог произилази да је могућност деобе права на јавно и приватно право последица постојања робно-новчане привреде и интереса испољених и правно регулисаних у друштву у коме постоји та привреда, а не последица приватне својине и трке за профитом на бази експлоатације туђег рада и на тој основи испољених интереса. Јер, кад би било тако, онда би деоба права на јавно и приватно право постојала само у буржоаском друштву. Међутим, она је постојала и у римском робовласничком друштву, а могућа је и у нашем социјалистичком самоуправном друштву.

6) Критеријуми за деобу права на јавно и приватно право су бројни и непоуздани, на основу њих се не може повући јасна граница између тих области права, па због тога ту деобу треба напустити.

Овај аргуменат против поделе права на јавно и приватно право истакнут је одавно, и то углавном од оних правника који су настојали да повуку јасну границу између јавног и приватног права. А када то нису могли да учине, почели су ту деобу порицати.

У настојању да изврши деобу права на јавно и приватно право, правна наука је тражила и проналазила разне критеријуме. Према подацима којима смо располагали: употребљено је око седамнаест критеријума за деобу права на јавно и приватно право, а из рада мр Владимира Водинелића сазнајемо да их има много више.⁴¹⁾

⁴¹⁾ В. мр Владимир Водинелић. Разликовање јавног и приватног права, рад објављен у овом броју „Анала Правног Факултета у Београду”.

Деоба права на јавно и приватно право најчешће је вршена на основу интереса које право штити. На основу овог критеријума римски правник Улпијан је први извршио деобу права на јавно и приватно право. По овом критеријуму, јавно право чине правне норме које штите опште, друштвене или, друкчије речено, државне интересе као превлађујуће, а приватно право чине правне норме које штите првенствено интересе појединих субјеката.

Као критеријум за деобу права на јавно и приватно право често је употребљаван и карактер правних норми које чине једну или другу област права. По овом критеријуму, јавно право чине императивне норме, а приватно право диспозитивне норме.

Известан број правника узео је као критеријум поделе права на јавно и приватно право врсту субјеката права чији положај регулишу правне норме и врсту делатности којом се субјекат бави. По овом критеријуму, јавно право чине правне норме које регулишу положај правних лица која врше јавну службу, дакле, послове од јавног интереса, а приватно право чине правне норме које регулишу положај грађана и других субјеката права који не спадају у домен управног права нити врше јавну службу, као што су, на пример, грађани и правна лица и субјекти трговачког (привредног) права.

Често употребљаван критеријум за деобу права на јавно и приватно право је критеријум подчињавања власти. По њему, јавно право чине правне норме којима се конституише и врши власт, па се јавно право назива право подчињавања, а приватно право чине правне норме које регулишу друштвене односе у којима не долази до изражаја вршење власти и подчињавање других субјеката.

Наведени и други критеријуми који су до сада употребљени за деобу права на јавно и приватно право показали су се неподобни за јасно разграничење ове две области права. Али, зар због тога треба одбацити ову деобу правног система, када је она у основи могућа. Зар противници деобе права на јавно и приватно право и поборници његове деобе само на гране права не виде да правни систем није могуће јасно поделити ни према предмету регулисања у смислу врста друштвених односа које поједине гране права регулишу. Наиме, поједине гране права се узајамно преплићу, а међу неким се не може повући разлика само на основу друштвених односа које регулишу, него се узима метод регулисања друштвених односа као помоћни критеријум, па се тек на основу њега те гране права разграничавају (такав је случај, на пример, са грађанским и финансијским правом, јер обе гране права регулишу имовинске односе).

Међутим, за вршење ма које деобе правног система, па и деобе на јавно и приватно право, нису неопходни чврсти критеријуми нити је неопходно потпуно јасно установљавање граница између појединих делова правног система, и то не само зато што то није могуће, него и зато што то није нужно. Довољна је оријентациона подела. А она се може постићи на основу сваког критеријума и свих њих заједно. Јер, сваки од њих и сви заједно произилазе из друштвеног стања које је условљено робно-новчаном привредом и доказују да је у таквим условима могућа деоба права на јавно и приватно право.

7) Деобра права на јавно и приватно право угрожава јединство социјалистичког права, па због тога ту деобу треба одбацити.

Овај аргуменат истакнут је и у совјетској и у нашој правој науци. Он је, може се одмах рећи, и нетачан и недоследно примењен од стране оних који се њиме служе. Наиме, ако је деоба права на јавно и приватно право унутрашња систематика правног система, онда се она ни у чему, сем у критеријуму, не разликује од ма које друге унутрашње систематике права. Ако она угрожава јединство социјалистичког права, онда јединство у истој мери угрожавају и друге систематике, па и деоба на гране права. Међутим, ни деоба права на јавно и приватно право, нити ма која друга унутрашња систематика права не угрожавају јединство права у било ком друштву, па ни права у социјалистичком друштву. Право је било и остало вољно и свесно уобличен израз стања и односа између појединих друштвених групација у датом тренутку или, упрошћеније речено, израз воље друштвених снага које оличавају друштво. Као такво, оно је увек јединствено, ма каква се у вези с њим систематика правила.

Деоба права на јавно и приватно право може, као и било која друга деоба права, бити од користи, јер она, на пример, омогућава сагледавање карактеристика појединих делова правног система, боље сналажење при примени права, уочавање принципа који су у њему дошли до изражаја, запажање празнина и противуречности које у њему постоје, да би биле попуњене и отклоњене. А све то доприноси унутрашњој кохезији и унутрашњем јединству права, па и његовом јединству као спољном изразу.

Као што се види, приговор да деоба права на јавно и приватно право угрожава јединство социјалистичког права треба, са наведених разлога, одбацити.

7. Поставља се питање на чему се, сем постојања робно-новчане привреде, још заснива тврдња да се наш правни систем може делити на јавно и приватно право, јер постојање робно-новчане привреде само по себи није довољан аргуменат. Ова тврдња се заснива на постојању грана права које, по природи правних норми из којих се састоје, по врсти интереса и односа које регулишу, по областима живота које обухватају и по методу регулисања друштвених односа, могу да се сврстају у приватно право; насупрот њима стоје гране права које се могу уврстити у јавно право. Наиме, у нашем друштву као гране права које се могу убројати у приватно право постоје: грађанско право (стварно, облигационо и наследно право), породично право, привредно право, ауторско право, право индустријске својине (проналазачко право, право о узорцима и моделима, право о жиговима, право о ознакама порекла производа и право о сузбијању нелојалне утакмице) и међународно приватно право. С друге стране, постоје гране права које се могу уврстити у јавно право, као: уставно право, управно право, кривично право, кривично процесно право, управно процесно право, грађанско процесно право, финансијско право и друге. У погледу извесних грана и делова права тешко је рећи да ли спадају у јавно или у приватно право. Такав је, на пример, случај са радним и самоуправним аутономним правом, јер ови делови правног система имају одлике и јавног и приватног права. Али, деоба права на јавно и приватно право не састоји се у сврставању појединих грана права у ове две области, него се састоји у деоби правних норми на ове две правне области. А то значи да овој деоби не смета то што извесне гране или делови правног система имају одлике и јавног и приватног права.

Наведене гране и делови нашег правног система имају све одлике за сврставање у оквир јавног и приватног права. Томе не може да смета чињеница што ова деоба правног система представља једну од најстаријих деоба. Јер, таква деоба не представља подвођење нове правне садржине под стару формулу, како поједини правни писци желе ту деобу данас да прикажу. Стари су само назив и могућност деобе, а све остало је ново, па и значај и домишљај те деобе данас и некада. Али, због незнатних примедби које су се чиниле и које се могу учинити деоби права на јавно и приватно право, не треба превиђати стварност и тврдити да не постоји оно што постоји.

8. Једно од питања које се поставља у вези с деобом нашег правног система на јавно и приватно право је питање какав значај и домаћај има та деоба. Је ли то основна, најважнија деоба нашег правног система. У каквом односу стоји према тој деоби у буржоаском и римском робовласничком друштву.

Ако се баци сумаан ретроспективан поглед, може се уочити да је деоба права на јавно и приватно право у римском робовласничком друштву само наговештена, без дубље анализе и образложења; у буржоаском друштву ова деоба је, све до прелаза у двадесети век, имала значај основне класификације буржоаског права, која је темељно анализирана и образлагана, да би се потом, услед продирања јавног права у поједине области приватног права, нарочито у област својинских односа, почела оспоравати од стране појединих правних писаца, мада, у основи, ни до данас није оспорена као основна подела буржоаског права.

Деоба права на јавно и приватно право не може бити основна, најважнија деоба права у нашем друштву, и то са следећих разлога: прво, због настојања да се, како се обично каже, овладава законитостима робно-новчане привреде или, тачније речено, због недопуштања неконтролисаног функционисања ове привреде; друго, због друкчијег регулисања односа у вези с радом него у другим друштвено-економским системима; треће, због постојања самоуправљања; и, четврто, због релативно честе примене принципа солидарности.

Наиме, наше друштво, мада почива на робно-новчаној привреди као владајућем облику привређивања, не допушта неконтролисано функционисање ове привреде. Оно је обуздава и каналише или, како се обично каже, овладава њеним законитостима разним мерама, на пример управним мерама, политиком цена, политиком пореза и царина, друштвеним договорима и самоуправним споразумима о појединим економским питањима и др. Те мере углавном значе уплитање јавног права у приватно право, али имају и неке посебне карактеристике. Због тога је област приватног права у извесној мери пригушена јавним правом и испреплетена с њим. Мера пригушености и испреплетености није увек иста, па се, зависно од те мере, више или мање јасно и испољавају те области права. Али мере те врсте ће увек бити присутне, тако да се приватно и јавно право неће моћи појављивати у чистим облицима, какве су, на пример, имали у време успона буржоаског друштва.

С друге стране, регулисање односа у вези с радом у нашем друштву је друкчије него што је било регулисање тих односа у ранијим епохама у којима је постојала робно-новчана привреда и деоба права на јавно и приватно, па и због тога та деоба у нас не може имати исти значај и домаћај какав је имала у тим епохама. У римском робовласничком друштву су односи у вези с радом регулисани принудним путем у виду ропског рада непосредних произвођача. Није било слободног кретања основне масе непосредних произвођача ни слободног заснивања

односа у вези с радом, па је приватно право те епохе било си-ромашније за једну значајну област права. Уствари, у односе у вези с радом није продрла робно-новчана привреда, па је због тога, с једне стране, та привреда била мањег обима него што би била да је продрла и у ту област живота, а с друге стране, било је мањег обима и приватно право од обима који би имало да је област права која је регулисала односе у вези с радом добила карактер приватног права. У буржоаском друштву је облашћу односа у вези с радом у потпуности овладала робно-новчана привреда, тако да је радна снага постала роба, а уговор о раду као инструмент грађанског права правна форма куповине и продаје те робе. То је допринело и повећању значаја и домаћаја робно-новчане привреде и повећању обима приватног права, јер је једна значајна и пространа област правног живота ушла у његов састав. У нашем друштву је област односа у вези с радом делимично ван домаћаја робно-новчане привреде, на пример у погледу начина ступања у односе у вези с радом и иступања из њих, а делимично је обухваћена робно-новчаном привредом, на пример у погледу награђивања јер оно зависи од резултата рада радника и дохотка организације у којој радник ради. Томе се могу додати и јавноправне норме о разним видовима заштите радника које су у радно право продрле већ крајем деветнаестог века и које се углавном и данас налазе у оквиру радног права у многим земљама, па и у нашој. Све је то утицало на то да је радно право састављено од елемената јавног и елемената приватног права, па се и сматра да делимично припада јавном, а делимично приватном праву.

Постојање самоуправљања и самоуправног уређивања друштвених односа даје посебан печат нашем друштву, нашем привредном и правном систему. Посебност се огледа у томе што су самоуправљање и самоуправно регулисање друштвених односа омогућили сваком човеку у оквиру друштвеног сектора рада и свакој организацији удружених радника да се испоље као субјекти, да одлучују о свим питањима живота, рада, пословања и расподеле дохотка у оквиру организација у којима раде. Самоуправљање и самоуправно уређивање друштвених односа омогућили су широк оквир слободе рада, понашања и одлучивања удруженом раднику. Тај оквир се, у принципу, може поредити са слободом рада, понашања и одлучивања човека у приватном сектору рада и приватном животу уопште. Привређивање у таквим околностима мора у суштини имати и има робно-новчани карактер који условљава постојање традиционалних грана права које чине тзв. приватно право. Може се рећи да је самоуправљање и самоуправно регулисање друштвених односа, у принципу, ослободило радничку класу оперативног

економског и политичко-управног туторства друштвених снага ван ње (државног апарата, партијског апарата и др.) и непосредно је спојило са средствима за производњу. Самоуправљање и самоуправно регулисање друштвених односа представља процес који, с једне стране, стално долази у сукоб са бирократским и државно-управним тенденцијама управљања друштвеним животом, а с друге стране, тежи даљем развоју, продубљивању и освајању нових простора. У таквим околностима оно се, гледано са друштвеног становишта, увек налази у првом плану, увек представља примарну друштвену појаву која баца у засенак све друге, па и могућност деобе права на јавно и приватно право. Јер, самоуправљање и самоуправно регулисање друштвених односа ствара једну нову област права која се не може сврстати ни у јавно ни у приватно право или, боље рећи, која има елементе и једне и друге области права, али се, због субјеката који је стварају и начина на који се ствара (најчешће референдумом), испољава као историјски нова правна област која стоји насупрот области права коју ствара држава.

Најзад, у нашем друштву примењује се у многим областима живота, укључујући и област привреде, и то релативно често, принцип солидарности (на пример, у виду давања помоћи развијенијих делова земље мање развијеним, у виду давања помоћи организацијама удруженог рада које не послују рентабилно, у виду солидарне изградње и расподеле станова и др.). А тај принцип је потпуно супротан законитостима на којима почива робно-новчана привреда. Он, уствари, спутава ову привреду. Спутавајући њу, он, с друге стране, ублажава и потискује у други план деобу нашег права на јавно и приватно право.

Али, ако деоба на јавно и приватно право није у нашем друштву основна деоба нашег правног система, поставља се питање постоји ли нека друга деоба која је карактеристичнија за наш правни и друштвени систем. Таква деоба постоји и на њу су већ указали поједини наши правници: то је деоба права на државно и самоуправно аутономно право, која се врши према врсти субјеката који стварају правне норме. Поједини од тих правника су у исто време и скренули пажњу на то да постојање самоуправљања и самоуправног аутономног уређивања друштвених односа баца у други план деобу нашег права на јавно и приватно право.⁴²⁾ Са тим ставом се и ми у потпуности слажемо, додајући томе напред наведене разлоге због којих деоба нашег права на јавно и приватно право не представља основну класификацију.

⁴²⁾ В. др Стеван Врачар, дискусију наведену под примедбом 19), стр. 150.

SUMMARY

THE POSSIBILITY OF DIVISION OF YUGOSLAV LAW INTO PUBLIC LAW AND PRIVATE LAW

Generally speaking, the author thinks that this possibility, in the past and today, depends on the existence of the money-commodity economy in society: in this proportion there exists private law as well, while opposite it, there is public law. This thesis he substantiates by the analysis of the past and present situation.

Starting from this main assumption, the author stands on the point of view that Yugoslav law could be divided into public law and private law. This because the money-commodity economy is the basic type of economy in society. Consequently, there exist legal norms which could be divided into public law and private law in the formal-legal sense as well as in respect of their substance. But, such a division of Yugoslav law, in the present social circumstances, does not have the character of a basic division, due to the following reasons: firstly, the money-commodity economy is not functioning for the most part according to the laws characteristic of it, but is deformed by various measures, measures of public law among them; secondly, the labour force has lost the character of a commodity, so that a wide area of law has lost the characteristics of an area which is a part of private law; thirdly, self-government in general and the self-management regulation of life and work in the sphere of economy and other areas of life are the main features of Yugoslav society diminishing all other social phenomena to secondary significance, including the possibility of division of law into public law and private law; fourthly, the principle of solidarity, which is immanent to many areas of our life and in the economy as well, has degraded the functioning of the laws of the money-commodity economy, and therefore the division of law into public law and private law. Finally, the author states that the main division of Yugoslav socialist law into legal branches is the division into state law and self-management autonomous law, that is, the division according to those creating legal norms.

RÉSUMÉ

LA POSSIBILITÉ DE LA DIVISION DE NOTRE DROIT EN DROIT PUBLIC ET DROIT PRIVÉ

En principe, l'auteur considère que la possibilité de la division du système juridique en droit public et droit privé, dans le passé et dans les temps présents, dépend de l'existence de l'économie marchande et monétaire dans la société: dans la mesure dans laquelle cette économie existe, de même le droit privé existe, auquel se trouve à l'opposé le droit public. Il corrobore cette thèse tant par l'analyse du passé que par l'analyse de l'actualité.

En partant de ce précepte fondamental l'auteur considère que le droit yougoslave actuel peut être divisé en droit public et droit privé. Car, dans la société yougoslave l'économie marchande et monétaire est le type fondamental de l'économie. C'est pourquoi dans ce système existent les normes qui peuvent être divisées tant au point de vue du droit formel que quant

à leur contenu en droit public et droit privé. Toutefois, cette division du droit yougoslave dans les circonstances sociales existantes, n'a pas le caractère d'une division fondamentale, à savoir pour les raisons suivantes: premièrement, l'économie marchande et monétaire ne fonctionne pas principalement sur la base des légalités qui lui sont propres, mais elle est déformée par diverses mesures, et même par des mesures de droit public; deuxièmement, la force de travail a perdu le caractère de marchandise, en conséquence un large domaine du droit a perdu la qualité spécifique du domaine qui rentre dans le cadre du droit privé; troisièmement, l'autogestion et la réglementation autogestionnaire de la vie et du travail dans l'économie et dans les domaines de la vie imprime le cachet fondamental à la société yougoslave et rejette au second plan tous les autres phénomènes sociaux, et même la possibilité de la division du droit en droit public et droit privé; et, quatrièmement, le principe de la solidarité, qui s'applique dans un grand nombre de domaines de la vie et même dans le domaine de l'économie epousse au second plan les légalités de l'économie marchande et monétaire, et par là de même la division du droit en droit public et droit privé. Enfin, l'auteur met en relief le fait qu'en tant que division principale du droit socialiste yougoslave dans les domaines juridiques apparaît la division en droit d'Etat et droit autonome autogestionnaire, c'est-à-dire la division d'après les sujets qui créent les normes juridiques.